

ВЪРХУ ОБЕКТИТЕ НА ВРЕМЕСЪЗНАНИЕТО

Коста Бенчев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Въз основа предпоставката за възприемане на абстрактните същности като на едни никога завършени резултати от конструиране, настоящата статия цели да развие възглед за истината, който е съсредоточен върху степените на вероятност. Те се определят като поредици от движещи се отношения между прилики и разлики, т.е. като зависими от времето. Самото време се анализира посредством обичайните понятия за модалните категории, при което изглеждат оправдани определени критики срещу линейното представяне на потока на съзнанието в рамката на минало, настояще и бъдеще. Аргументира се в ползата съществуване на прости онтологически обекти и съответно за схващането им като прости идеи, което помага да се допринесе към перспективите за едно номиналистко обяснение на т.нар. „отрицателни факти“. То поставя под въпрос разделението между „преди“ и „след“ по отношение на времесъзнанието, като накрая се изтъкват доводи в подкрепа на положението, че бъдещето следва да се мисли не като нещо действително, а като нещо, което – макар „само“ по един виртуален начин – по един или друг начин вече се е случило, бивайки сега „минало-като-бъдеще“.

Keywords: actuality; potentiality; possibility; probability; contingency; necessity; fact; similarity; difference; time; consciousness; past; present; future; series; illusion; modality; continuum; discreteness; remembrance; linear; circular; Aristotle; McTaggart; Russell; Husserl; Heidegger

1. Съществуват ли степени на невероятност?

При движение между собствени имена (логически или конкретни – индексикалии като „днес“ или демонстративи като „аз“ и под., имат свойството да се променят като референти в езика, както „сега“ преминава през „отрезките“ на времето, оставящо едно и също абстрактно, но променящо се като конкретност) и дескрипции¹⁾, които така или иначе са във времето, не само няма какво да попречи, но дори е задължително различаването на нива на битието, модализирането според вида съществуване на обектите (възможността нещо да съществува, също самата тя съществува – и като действителна, и като заедно с това възможна да е възможна, защото ако беше невъзможна, нямаше и да е действителна като възможност). Броят на такива нива е неограничен при едно „подражание“ (водене по

аналогия при изграждането) на нещо като теория на типовете при модалностите, както е неограничено и с неопределено количество отделни и специфични значения значението на думи като „съществувам“, откъдето едва става видна разликата между действително и реално. „Действително“ наричаме само реалното на „нулева степен“ – съществуващото тук и сега, при нас, в нашия свят и мислене (действащото в тях). Други неща могат да бъдат реални, но заедно с това и недействителни, защото не действат тук и сега, към нас, а един вид се „изчаква“ някои от тях да се задействат: без отчленяване на този етап между обективно и субективно. Разликите между степените (нивата) на съществуване дават реалното и по-малко реалното (като безкрайно клонене към границата на нереалното) в различни семантични светове според силата (или: обема) на вероятността. Така например при хвърляне на зар вероятността да се падне 7, е практически (!) = 0 в нашия свят (тя е нереална, но това не значи, че не съществува съвсем, като също така и не е действителна). Влиянията, точките на контакт между тях (степените, нивата) условно, качествено не засягат реалността, а само действителността. Не е необходимо нещо да е толкова реално, колкото е действително, и обратно. Но тъй като сякаш е по-невъзможно да се падне 7 от 8 или от 225, то един парадоксален отговор на затруднението за елиминиране на която да е от тези възможности е, че макар да е невъзможно да се падне 7 или 8, или 225 и пр., то второто („8“) може да бъде класифицирано като „по-невероятно“ (от „7“), с по-слаба степен, сила, обем на вероятността за него. Логически е непротиворечиво хвърляне на зар, при което поради намеса на външни технически, фокуснически, илюзорни, физиологически или магически сили или на моментно и траещо колкото е необходимо смущение в зрението хвърленото число на зара да е 7, защото самият зар изглежда като такъв със 7 страни или като с 6 страни, но на едната се чете „7“⁽²⁾. А какво да кажем за логическите истини – възможно ли е вероятността $x=x$ да бъде не 1, а по-малко? Все пак този x е само знак за обекта x , към който ние нямаме никакъв „извънзнаков“ подход и винаги го интерпретираме – по един или друг начин, с ограничения и в контекст, и с несигурност относно интерпретациите ни. Може ли $2=2$ да бъде разгледано като вероятно 100%⁽³⁾, т.е. като необходимо, но в същото време да допуснем, че има безкрайно много на брой приложими и приводими интерпретации (ако не и реални състояния на нещата, случаи), в които би било възможно, макар и с вероятност под единица, 2 да не е равно на 2? Зависи ли това от интерпретацията и доколко интерпретацията, ако зависи от други неща, зависи от тях и кои са те? Дори идеалните обекти могат да се определят като теоретически „флуидни“, защото идеалният газ не съществува не само в лабораторията, но не съществува и в пълнота (като действителен, като актуален – встрани от условията, задаващи математическия му модел) на 100% никъде другаде, дори и в мисленето; и ако бъде прието чрез него да се обясняват реалните (в смисъл на „действителните“) газове, то това би била една доста по-смела стъпка дори от все още нито отхвърленото, нито прието като обяснено „положение“, че микросветът

със законите си фундамира макрообектите (вид редукционизъм). Също и обратното е не по-малко възможно, т.е. гигасветът да фундамира макрообектите и микрообектите или пък само макрообектите, както и изобщо да не фундамира нищо, в никое направление.

2. Процесът на конструиране

Тогава „кръглият“ квадрат ще е с вероятност=0 за съществуване, ако то, разбрано като съвкупност от негови свойства, а „нормалният“ ще е с вероятност=1, т.е. ще е необходим, като помежду тях ще има безброй междинни вероятности, тези обекти – и невъзможните (което е неточен израз, защото това са по-скоро „много“ близките до 0 като вероятност) се появяват или ще се „раждат“ интуитивистки, в момента на мисленето им, което обаче съвсем не значи, че ще се появяват континуално. Погледнато отпреди това, финитистки, те изобщо няма да „съществуват“ и така ще има дискретност „в“ и „преди“ започването на тяхното съществуване. Тогава квадрат с 4 страни, от които всяка има равен (приет за безкрайно голям) брой точки във всяка една от тези четири страни, ще се различава ли от квадрат, в който една от страните има 1 точка повече спрямо останалите 3? Това би се изтъквало като първото отклонение „надолу“, от 1 към 0 като вероятност от „минимално-ненормален“ към („максимално-ненормален“ (т.е.: към кръгъл) квадрат, с различна мощност в безкрайността на тази страна към безкрайностите на другите страни, при което трябва да се има предвид дали може да има разлики в мощността между безкрайности, които, колкото и да са те на брой, при сравнението им една с друга не са актуални⁴⁾.

Ето защо, тъй като кръглият квадрат не е определен, преди да го помислим, т.е. преди да се опитаме да го дефинираме – успешно или не (като същото важи и за нормалния квадрат), е безсмислено да се пита дали той „съществува“. Сместено е да се пита само как би съществувал, ако го дефинираме по един или друг начин. Сместено е да се пита само за него за като подчинен на условности (възможности, вероятности). Съответно, ако го дефинираме като това, което е с движение от вероятност 1 към вероятност 0, проблемът с майнонгианството⁵⁾ изчезва, тъй като кръглият квадрат вече се разбира като нещо, което е най-възможно близко до нулата като отклонение от нещото, което можем да мислим (да дефинираме) като това, което не можем да мислим (не можем да дефинираме), при което няма никакво значение дали приемаме (постулираме) скоростта на това движение, отклонение от 1 към 0 или от 0 към 1 (ако имаме обратния случай) като „Зенонова“⁶⁾, като безкрайно малка. Този квадрат, независимо дали е кръгъл, или не е, ще съществува само в езика, дори не само в мисленето, и така е с всички подобни неща, също така: и с отрицателните факти (фактът не е нещо „материално“, а е нещо процесуално; това, че в момента катерицата яде лешник, не е факт, доколкото има нещо общо с физическите предмети „катерица“ и „лешник“ – същите предмети биха присъствали и във факта, че в момента катерицата не яде лешник; фактът,

че катерицата яде лешник, има своята фактичност в моменталното, в момента, в яденето на лешник(-а) от катерицата, а не в катерицата и в лешника, взети сами по себе си заедно или поотделно – точно както фактичността на факта, че катерицата в момента не яде лешник, се състои в моменталното неядене от страна на катерицата на лешник; по такава причина фактите винаги трябва да са снабдени с индекс за време, а вероятно – и за пространство, иначе не биха могли да участват като положителни или отрицателни в правенето на истината или неистината на съответстващите им или не пропозиции, така че фактите необходимо трябва да имат и положителна, и отрицателна „страна“, или „измерения“). Вярно е, че катерицата сега яде лешник. Вярно е, че катерицата тук яде лешник. Вярно е, че катерицата сега и тук яде лешник – защото може да яде лешник сега, но не тук, или тук, но не сега, или нито сега, нито тук и пр. Това е фактът като процес и неслучайно една и съща фраза, като „Аз съм станал“, е вярна, истинна, ако съм станал (стоя) прав, и не е вярна, не е истинна, ако съм седнал в стола – дори без да е снабдена с етикети като „сега“ или „тук“, защото кръглият квадрат не е факт в смисъл на сетивно възприемаемо и постоянно, завършено нещо (няма вещ, която да го изпълнява), но не е факт и в смисъла на представа или конструктор (няма идея или дефиниция, които да го описват, представят) – и двете за разлика от нормалния квадрат.

Въпросът се изменя – как тогава ще могат да съществуват езикови формулировки за неща, които нямат друго съществуване освен съществуването си в езика, и то плюс маркера за невъзможност в самата формулировка, която така се оказва недефиниция, неформулировка, та вече цялото звучи така: как можем да изказваме поредица от думи и знаци, които не означават нищо, и това съзвучно ли е с отрицателните факти, които очевидно не са такива, а означават нещо, макар и по начин, обратен на положителните факти? Как може да има формулировки, които не са формулировки (смислени), означава следното: как може да има безсмислени изказвания и по какво те се различават от смислените изказвания за отричане? Те трябва да се отличават по нещо, както и последните да се отличават от конгломерати на знаци от типа на „съществуването на изпиването от страна на Сократ на отровата за него“, което не е самата отрова, но не е ясно дали е факт, или не е, макар че очевидно е било действително (е действало).

Самите безсмислени изказвания са поне два вида – първо, случайни набори от знаци или звуци, като примерно „нтъзаск4с3мотхнт4“, и второ – неслучайни такива, като обсъждания „кръгъл квадрат“. Възможността за „казване“ на „нтъзаск4с3мотхнт4“ трябва да съществува, тъй като ако не съществуваше, нямаше да има действителност на „нтъзаск4с3мотхнт4“, но „нтъзаск4с3мотхнт4“ просто не е изказване. Изказване ли е обаче „кръгъл квадрат“? Дори да не е, то пак трябва да има своята възможност, както има своята възможност изказването „Всъщност Сократ не е бил отровен по съдебно решение, а е умрял от препиване в компанията на Алкивиад“. Това са различни неща. Когато казваме „нтъзаск4с3мотхнт4“, ние създаваме „нещо“ (работим с езика само като с факт, не като факт и смисъл,

не и като само смисъл без факт, което едва ли би могло да съществува – дори в мисленето⁷⁾) – и въпросът вече е: как можем да създаваме дотогава несъществуващи неща и от какво ги създаваме ние, както и – откъде? Откъде освен това разбираме, че „нтъзаск4с3мотхнт4“ е нещо, което е съществуващо или пък не е, след като то не означава нищо, ако е взето само по себе си („нищо“ обаче означават и думите на непознатите ни езици, както и много думи или съчетания в познатите ни езици)? Според горния възглед безсмислиците не съществуват, тъй като „нтъзаск4с3мотхнт4“ има смисъл (той се състои от използваните знаци и от техния ред) – най-малкото, да бъде използвано като компютърна парола. Не можем да създадем 100% безсмислица поради природата на езика ни, дори да искаме. Изразът „нтъзаск4с3мотхнт4“ дори да не е част от езика, е факт; и „все още“, преди да бъде използван, не е знак, а факт. Това, че езикът създава факти, може да доведе до изчезването (липсата на необходимост) на понятието за факт извън езика и до изчезване понятието за разлика между факт и нефакт, т.е. става ясна нуждата от дефиниране на „факт“ и уточняване на това дали езикът създава всички факти, или не, дори отрицателните, и как са свързани те с него.

С отрицателните факти (които обясняват и алтернативните версии на положителните факти) ситуацията е подобна, те не съществуват във физическата реалност, но съществуват в езика и са разбираеми като разлики, произхождащи от модалностите; като възможности, които имат минимална (степен на) прилика с положителните факти, не като твърди⁸⁾ идеалности в съзнанието или извън него. Там те не съществуват в смисъла на положителните факти, а в друг смисъл и на друго ниво: като варианти (за комбиниране=сценарии за развитие), като възможности с определена вероятност. Така всичко опира до прилики, разлики и комбинации между тях и касае това дали има прилики и разлики извън мисленето ни, (и) извън езика, или пък няма такива. Дали има поне нещо, което да им е изоморфно извън езика и мисленето; ако въобще може да се проблематизира, то: 100% прилика ще е тъждество, а 0% ще е отрицание на тъждеството. Нашето мислене се схваща по този начин като прекалено грубо и затова принудено да използва континуум за обясняването на света (прилики и разлики, но с повече, с превес на приликите), при пробването му за обхващане на дискретността, която е по-дискретна като реална от дискретността, определена просто като обратната на континуума, тъй като нейното съществуване просто изключва неговото съществуване (използваната дискретност спрямо използваната, спрямо конструираната континуалност). „Статичните“ неща, логиката, всъщност не са статични, а се генерират и не съществуват отпреди да спрем чрез определение на степен по сила техния стремеж към единицата на вероятността, т.е. към необходимостта (като себеидентичност, като непроменливост). Те не са завършени никога, бидейки описания от нас на нещо, което не е от нас, но до което нямаме друг достъп освен описанието ни, и в този смисъл изобщо не е проблем да не приемаме това, че $x=x$. Докато не е станало равно, то не е равно дори на самото себе си, докато не сме го

конструирали – интуитивно или не, като такова равно (ако изобщо имаме способността да го направим, защото тя е емпирична, не принципна).

3. Прилики и разлики

Може ли този динамичен и времево-модален подход да реши проблемите, заради които Ръсел критикува Майнонг, както и проблемите с отрицателните факти? Невъзможните неща не че съществуват или не съществуват, а се появяват или не, имат тенденция, която се изгълва или не, към съществуване или по-скоро към несъществуване⁹⁾. Не бива да прибързваме и да ги взимаме като вече готови и противоречиви и така – като абсурдни, като след това се чудим как така те съществуват, след като по определение не би трябвало да съществуват, след като са невъзможни. Модалностите се мислят вероятно, със степени на възможност, действителност и необходимост и случайност, защото зависят от други неща (модалности), по бейсиански схеми¹⁰⁾. Това може да обясни отрицателните факти, защото не работи със съществуване и несъществуване, а с прилики и разлики по нивата на типовете. Тогава и приликите, и разликите ще са като модалностите – без край (по-точно, без ограничение на възможността за генериране или за тяхно проследяване, като потенциална, не като актуална безкрайност) и ще са качествени (говорим за нашите разбирания, не за реалността – тя може спокойно и да е дискретна, и актуално-безкрайна и процесуална в сравнение с разбиранията за нея, които като нереални, иреални, са потенциални, финитистко-интуитивистки и конструктивистко-номиналистки в мереологичен план¹¹⁾ – едни редове, които се появяват и изчезват, се раждат като събития – трептящи хармонии или дисхармонии помежду си със стремежи към собствените си граници, което е дефиницията за простотата им, тъй като са без части, а това, което изглежда като цяло от части, е само редът между нещата без части, между простите неща). Именно това, и само това, че нещата не са цели с части, а са прости, обяснява как те могат безкрайно да клонят към собствените си граници. Клоненето тук е поява на нови и нови редове в редиците от състояния.

Чрез приликите и разликите става възможно не само да се смекчи феноменологическият приоритет на времето в полза на пространството, но и да се свържат модалностите с пространството. Там, където например аз съм като агент, е действителното. Там, където съм бил, е необходимото – не мога да го променя (това, че вече съм бил там); реката на Хераклит не е времеви проблем, а е пространствен проблем при този подход (през приликите и разликите). Там, където мога да бъда, да стъпя, накъдето е открито да се придвижа, е възможното – макар че пространството, както и времето – е илюзия¹²⁾, не е нещо, а характеристика на нещо, не „съществува“, „просто така“, самостоятелно, защото, когато се мества, се променя и то (най-малкото поради и покрай връзката си с времето, при което изобщо не е задължително да „правя“ нещо, достатъчно е и бездействието като вид действие, което не е¹³⁾ антиномия). Пространството е илюзия, защото се променя – когато

съм на 5 метра от едно цвете и отида до или при него, вече не съм на 5 метра от него, значи – пространството като променящо се (изчезнала е дистанция между мен и цветето, пространството е вече променено, защото моите характеристики, като на пространствен и така – като на част от пространството – са се променили, са променени), т.е. не е реално като обективно, универсално, самотъждествено. А не е реално, защото съществуващите неща не могат да се променят, тъй като промяната е изчезване (на нещо старо, дори когато е придружена от появата на нещо ново, на новото изобищо) и несъществуване и в действителност, и във възможност; та нали, ако те могат да се променят, то могат и да изчезват, а ако могат да изчезнат – няма да са (били) съществуващи като „планирани“ с достатъчно силна възможност още отсега занапред.

Дотолкова именно и за времето може да се твърди, че то също е илюзия (по начина, по който бе направен опит да се покаже по-горе) именно защото изчезва, както (като?) пространството, макар и другояче. Но какво собствено означава нещо да изчезне (във времеви план)? Означава да не е на същото място (да има разлика в мястото) или да е на същото място, но да го няма (разликите с имането му да са повече от приликите при имането му): мачът е свършил, стадионът е празен – мачът не се играе на стадиона (вече). Човекът е пред огледалото, но брадата му я няма (обръсната е). На друго място ли са изчезналите (заради присъствието на нови разлики и тяхното умножаване спрямо старите прилики) неща относно мястото, в което са били, и къде, ако да? Ако са в същото място, но са променени – къде са бившите прилики? Това, че не можем да дадем отговор на тези въпроси, показва, че те са никъде, че не съществуват и че работната хипотеза не ни пречи да се допусне, че те не са и съществували въобще някога. Ходът на времето, предположеното изчезване, преходът от едно пространство в друго, второ пространство ли е, или е „само“ напускане, изоставяне на първото пространство (отиване в пространството на спомените, в идеалното, намаляване на измерения – от три в едно)? Сякаш е повече второто, понеже много по-лесно можем да си представим (да проведем логически невъзможен мисловен експеримент), че напускаме пространството (или част от него) – например, че сме безплътен дух, който е затворен в стая и преминава през стените ѝ, което е в подкрепа на реалното ни напускане на едни места и пристигане на други, отколкото да си представим, че сме нещо, за което не тече време или което е извън времето и не го усеща, че сме вечен чист дух или безчувствен камък. Ако пространството е не по-малко илюзорно от времето, то все пак откъде тогава идват, се появяват, разликите и накъде отиват, се насочват, приликите, ако изобщо отиват „някъде“? Силен кандидат за утвърдителен отговор е: „никъде“ – ако стоя, виждам приятел и му махам с ръка, след което спирам да махам, ръката ми се връща там, където е била, когато не съм махал. Но тя не се е върнала в същото пространство отпреди махането, изтеклото време вече е направило това старо, „също“ пространство – друго. Така се обяснява

чувството, което имаме, че времето е с посока, че е необратимо и че е по-бедно на измерения¹⁴⁾, на характеристики от пространството.

Нещата в миналото стават все по-далечни за нас, а това означава, че за да стават такива, някакви неща – нещата от бъдещето, са станали междувременно (преди това) по-близки за нас, та за да могат те през настоящето да се придвижат към, да отидат при (в) миналото, да станат минало и да продължат да се отдалечават там от „нас“ и настоящето (ни). Но миналото е по-открито за нас, отколкото бъдещето, ние го обзираме, макар и подвижно, натрупано и нарастващо едновременно, носейки го, то – раздуващо се и затъмнявайки се, за разлика от тотално неизвестното и „точково“ бъдеще, от което винаги има само една точка освен точката на настоящето, „където“ първата, непосредствено пред нас, пред настоящето стояща, точка става втората (в настоящето) точка за разлика от многото точки в миналото. Пространството се явява психически донякъде като балон, който има за настояще устието си (в една точка) и за бъдеще – устата, която надува въздух-време в него (в тази втора точка, пак една), като въздухът-време се трупа в много точки в разширяващия се балон, който съдържа миналото. Как да изразим това, че макар миналото да ни е лошо и слабо, и съмнително дадено (неясно), то все пак ни е дадено, докато бъдещето (още по-неясно и несравнимо по-неясно) не е дадено и че именно способността ни, ако и да е несъвършена, да обхващаме миналото, дава усещане за негова посока; най-малкото за посоката, в която се движи разглеждането ни на миналото и към него, и обратно вътре в нас към самите нас, като изходна точка на разглеждането, която точка сме ние и можем да разглеждаме и самото си разглеждане (да се наблюдаваме, докато си спомняме и преживяваме, да си спомняме как сме си спомняли, но не и да си спомняме как си спомняме в момента, в който си спомняме)? Мечтата за бъдещето, плановите за него, предусещането му, очакването му, прогнозите за него – нищо от тези неща не го гарантира не като описание, а дори минимално, като настъпване на субстрат, който въобще да може да отговаря на описанието, т.е. – и заедно с това да е дадена възможността той да може да не му отговаря. Те (мечтите, плановите, надеждите, упованията, прогнозите, пророчествата и т.н.) не са „него“ – точно както спомените не са миналото, а са „за“ миналото (бидейки те в един и същ смисъл самите и сега тук, и тогава там), но все пак тези спомени са до голяма степен потясно свързани с миналото и със спомняното, отколкото мечтите и плановите – с бъдещето, с мечтаното и планираното.

Ако времето се схване като разлики в пространството, като изчезване и промяна на пространството, то ще се разбере, че миналото го няма и че то дори не е в спомена, докато в същото време нямаме друг допир до него освен в този спомен, както и че бъдещето го няма, но до него нямаме изобщо допир. Ще се разбере, че именно първият допир дава усета или това, че ни се струва, че имаме усет за посока на времето, но само когато се занимаваме с миналото (т.е. че ни се струва, че както когато си спомняме и се движим към миналото, така и че и самото време

се движи, но това, че вярваме то да се движи от минало към бъдеще, е погрешно – времето се движи, както се движат спомените – от настоящето към миналото¹⁵⁾, и докато си спомняме, настоящето, в което сме почнали да си спомняме, вече е станало минало). В този смисъл, винаги си спомняме и докато си спомняме, си спомняме, от бъдещето към миналото, а никога – наобратно. Споменът повтаря, ретрокопира движението на времето като посока от бъдеще към минало, докато самото преживяване на времето (преди още да бъде спомняемо) е в противоположна, и то – в погрешна посока (от минало към бъдеще). Едва споменът е истината на времето, а не е неговата илюзия (тъй както истината е качество на съзнанието, а не на „света“, в който няма „истина“).

4. Едно работно определение на времето

Това е тясното по произход на „моментите“ („местата“, „позициите“), а не на „отсечките“, свързано с времето негово определение: че възможното е бъдеще, че сегашното е действителното (състои се от случайно и безразлично, което непрекъснато се изменя в небезразлично) и че миналото е необходимото. Всичко в тази тройна класификация: от „днешна“ (сегашна, настояща) гледна точка, защото не може да бъде променено, ако това е критерият – променливостта, че възможното е, което може да се промени, действителното е, което се е променило, докато все още изглежда променящо се, необходимото е, което не може да се промени.

Трудността тук да се определи какво е било миналото, преди то да стане минало (абстрахираме се от посоката на времето и от това дали то изобщо има посока, или не, това няма значение, ако то е илюзия като съществуващо, както няма значение и ако се върти в кръг или в елипса, триъгълник и т.н.) – когато все още е можело да стане друго минало – а не е вече това (необратимо), което е сега и вече не може да стане друго минало (да е необратимо „сега“ като друго минало, алтернативно такова). Трудността е, че когато миналото се интерпретира (само) като непроменливост, така опираща или в механично-материалистичен детерминизъм без цел, или в идеалистичния му вариант на „съдба“ с цел – че всичко вече се е случило, защото е трябвало да се случи само по този начин, по който се е случило, понеже не е можело да се случи по друг начин; всичко това още повече – предвид аргументите, че времето не е реално – като у МагТагарт¹⁶⁾, както и същото с пространството (а именно то играе решаващата роля във вдъхновената от Фреге критика от страна на Витгенщайн срещу програмата им с Ръсел предвид разликите между нещо, факт, обект, смисъл, значение, комплекс, единичност и др. под., най-вече от гледна точка възможността за изобразяване на пространствени отношения между тях, т.е.: за картографиране на убежденията¹⁷⁾). Какво означава, че нещо се е случило след друго (формално, като ред – не като задължителност, неизбежност...), се вижда от малък пример с ноти – ако свирия до-ре-ми, то след като вече съм ги изсвирил, първо е била изсвирена до, после ре и накрая ми – до е преди ре, ре е преди ми и до е преди ми, след като са изсвирили, или ре е след до и ми е след ре и ми е след до (до времето, в което съм

спомнящ си цялата редица). Нотите показват точно какво означава „преди“ и „след“ и защо е безполезно да се говори с използването на тези думи, включително – защо е безполезно да се дебатира по това има ли пълен детерминизъм, или няма пълен детерминизъм, или дали изобщо няма детерминизъм (във всички тези варианти се предполага, че някакви неща се случват както „преди“, така и „след“ други поради определени причини!).

Работното определение на времето е, че то е това (неговото „преминаване“ е), което е конюнкция от – а) да има близко и по-близко, и б) по-близкото да е близко, а б) близкото да е по-близко, и в) по-близкото да е по-далечно, а г) близкото да е далечно: в този „ред“, когато тече от бъдеще през настояще към минало (да го наречем: „от горе надолу“). Ако то течеше в обратна посока и в обратен ред, от минало към бъдеще обаче, то пак щеше да е същото, без разлика (при връщане на лентата „от долу нагоре“).

Но тогава в какъв смисъл бихме могли да употребяваме думите „преди“ и „след“ и трябва ли да се употребяват изобщо те, след като не обясняват нито времето, нито причинността като функция¹⁸⁾? Те имат значение и полза, употреба само в линейност, не и в кръговост и обратимост, а при определението на времето като комбинации от близост и далечност, „преди“ и „след“ – са точно (ако не и помалко) толкова безсмислени за ориентация във времето, колкото „ляво“ и „дясно“ или „тук“ и „там“ в пространството, което се доказва от горната работна дефиниция на времето чрез конюнкции на комбинации от „близко“ и „далечно“, освен ако не решим, че времето следва да се определи по друг начин чрез непромененост на отношенията между точките на събитията¹⁹⁾. Само че в такъв случай, ако то тече наобратно, то пак няма да са променими: за времемъжението „преди“ и „след“ са двусмислени – тогава редът се запазва и наопаки и комбинациите от близост и далечност се запазват като преходи на степените, и колкото тече времето от минало през настояще към бъдеще, от гледна точка на човека (субективно), толкова тече времето и от бъдеще през настояще към минало, от гледна точка на времето (обективно). Което означава, че то не тече – и че всичко това е само илюзия, защото, както отбелязва МакТагарт²⁰⁾, миналото е било едно „сега“ (цялото минало се състои от всички вече били „сега“, и при миналото не е ясно дали то има начало, но е ясно, че има поне един край в смисъл на страна, не на завършек на редицата, и че този край постоянно се мести, опирайки в нашето „сега“, като цялата редица се удължава и нараства), а бъдещето ще бъде едно „сега“ (но тук има разлика, и то много голяма, с миналото – та нали съвсем не е необходимо бъдещето да е дълго, то може да свърши всеки момент просто в точката, която е преди сегашното сега, и ние не знаем това, нито защо е така; налице е асиметричност, неравнопоставеност между минало и бъдеще!) – но бъдещето не може да бъде нищо, ако вече него не го има предпоставено като съществуващо, макар и в друго „сега“, а не в това наше „сега“ – в „сега“-то, в което то ще се выплътти. Тогава „цялото време“ е едновременно и възможно само да се мисли, но не и да

се случва като много времена – едни много „сега“, но не определени чрез, като последователност – защото тогава те биха били в едно време, не и в смисъла на едновременност, защото биха били в едно време (по МакТагарт срещу Брадли²¹⁾), а в смисъла на безкрайно малко едно-спрямо-друго²²⁾ разместени неща, които са като части от цяло, без да са цяло от нищо, защото са само един ред, подреденост, структура и все пак са разместени, са разположени така в подредбата си, че заемат повече измерения, отколкото в последователността на линията или в „съвместността“, съ-съществуването на (в) равнината.

5. Примерът с нотите

Анализът на примера с нотите показва защо не можем да определим „преди“ по-смислено от „след“ и обратно. Защото какво би трябвало да значи това, че първо свиря до, после ре и накрая ми? Вероятно, че ре е между до и ми, но също-то е и ако ги свиря като първо ми, после ре и накрая до. Значи противопоставянето на „преди“ срещу „след“ зависи от началната точка²³⁾: дали започвам от до, или от ми (за да продължа с ре). Но какво значи да започвам? Дали аз отивам от т. А до т. Б в пространството, или обратно, то това няма никакво отношение към въпроса за разстоянието между А и Б. Къде тогава е разликата с времето? Би се казало, че разликата е в това, че времето е необратимо, но пространството също е необратимо – ако съм отишъл от А до Б и съм спрял, не мога да направя така, че да го променя и да е все едно да бъде така, че да съм отишъл от Б до А, или тук пространството е смесено с време относно реда. При до-ре-ми, когато свиря ре, до вече не свиря, а ми още не свиря. При ми-ре-до, когато свиря ре – ми вече не свиря, а до още не свиря. Но какво значат – „още“ и „вече“, когато са съпрегнати с отрицания? Могат ли да се определят чрез прилики и разлики? При до-ре-ми: „до“ прилича повече на „ре“, отколкото на „ми“, и обратно – при ми-ре-до, „ми“ прилича повече на „до“, отколкото на „ре“ – поради близостта. Защото „първото“ е свирено, а второто се свири (и в двата случая като поредици), а третото – изобщо не е свирено. Оттук следва да определим времето не чрез изчезващо настояще, а точно чрез настоящето като база – макар и то да се „движи“ (както отбелязва още Аристотел²⁴⁾), в смисъл че променя съдържанието си, оставайки формално непроменено. Значи можем да отрицаваме само онова, което е имало досег с настоящето („станало“ е минало) – при до-ре-ми вече не свиря „до“! – но не и онова, което още не е имало досег с настоящето – „ми“, понеже то не е в отношение с „до“ и може да не се изсвири изобщо, ако да кажем, умра, докато свиря, и изсвирил „до“ и свирейки „ре“, се случи така, че никога аз и не достигна до изсвирването на „ми“ (като отрицание на част от изречение и на цяло изречение по Ръсел²⁵⁾).

Да има някакво нещо досег с друго нещо, означава те двете да имат двете максимален брой прилики и минимален брой разлики и това няма нищо общо с брое-не, то е качествено и маржинално, не е количествено, не е число на движението²⁶⁾. Когато има само прилики без разлики, е настояще. Когато няма прилики, а само

разлики, е бъдеще. Когато приликите и разликите са смесени така, че разликите са повече (или стават все повече, се „натрупват“, имаме миналото – което нараства-не или увеличаване на разликите наричаме „забравяне“). Остава да се реши дали настоящето е само прилики, или в един по-мек вариант е комбинация от (повече) прилики (спрямо по-малко) и разлики (изглеждаща като такава или изглеждаща като състояща се само от прилики), при която приликите, както се уточни, да са повече от разликите – и тук е по-скоро второто, защото първото не би могло да се възприема като пълен континуум срещу нашето дискретно мислене, което, не би-дейки в състояние да схване чиста дискретност, нито чист континуум, постоянно маскира тази дискретност като непълен континуум. Но ако второто изглежда като първото, то ще е неотличимо от него и така, чрез дефиниране посредством прилики и разлики и тяхното преобладаване в комбинации, ще се определи онова, което обикновено са нарича „ход“ или „течение“/„преминаване“, или „посока“ на времето, тъй като то вече не е симетрично като кръговостта и обратимостта; ако ние сменим посоката и тръгнем от миналото към бъдещето, настоящето пак ще е в средата между тях и ще има повече прилики, отколкото разлики, бъдещето пак ще е само разлики (ако е чистото, непреходливо, неизвестно бъдеще, а не преходливо-то, през което минаваме пътьом – както, когато си спомням сега как от пети клас съм преминал в шести), но миналото няма да е комбинация от повече разлики, отколкото прилики, а ще е напротив – комбинация от повече прилики, отколкото разлики. Този обрат в начина за определяне касае прехода от „посока“ към прилики и разликите, тъй като посоката не работи извън линейния контекст.

По какво тогава ще се различава настоящето от миналото при едно такова обратно движение (ако то въобще е възможно като неvirtуално, т.е. не като спомен)? Нали тогава и настоящето, и миналото, ще са все комбинации от повече прилики, отколкото разлики? Ще се отличава по това, че в настоящето приликите винаги ще са повече от разликите (като пропорция – било защото изобщо няма разлики в него, било защото има, но са пренебрежимо малко, маскирани от непълния континуум, създаден от мисленето ни, но практически поради крайността, слабостта и несъвършенството ни (не само чисто мисловни), играещ ролята на и равен на един хипотетичен пълен, съвършен континуум) в сравнение с миналото, макар че и в двете ще има повече прилики, отколкото разлики; като говорим само за случая на обратно движение – от минало към бъдеще през настояще (говорим за случая на субективизиране на обективното). Тъй като, принципно погледнато, времето е обективно (е обективна, не субективна илюзия) – ако изобщо то тече, т.е. ако се преживява истински неговото течение (от „неговата“ гледна точка, не е от нашата, на времеезнанието) – то тече от²⁷⁾ бъдеще към минало през настояще, защото нещо не може да стане минало, без да е било настояще, а нещо не може да стане настояще, без едно (някакво дадено) бъдеще да стане настояще, и така парадоксално – нещо не може да стане настояще, без да е „било“ бъдеще (първо е бъдеще, после ста-

ва настояще, и „накрая“ става минало). Което означава, че всичко вече е било (и което е по-интересно: че най-вече бъдещето е било, преди да стане настояще или дори преди да стане бъдещо – а ако е било, е било в миналото, макар и вероятно в едно друго, не наше, минало) – иначе и не би могло да има бъдеще, ако „нямаше“ едно такова към него тотално (включващо всички възможни развития на нещата от света, във всички възможни светове), на самото бъдеще, минало.

Само така може да се опишат тези модуси на времето: не чрез движения, посоки, мерки и числа – понеже „повече“ (като отношение на приликите с разликите) не е задължително да е количествено, а може да е качествено – както когато възприемаме, че през нощта има повече тъмнина, отколкото светлина, или чувстваме, че едно дете на улицата е по-скоро на около една година, отколкото на две или три, или че се разминаваме с познат (донякъде), а не с непознат, или идентифицираме пола на събеседника без умозаклучения и пр. – все възприемания на качества (непосредствено, но не като дадено, а като неясно). Това, което ни се струва да е течение на времето, е единствено неспособността ни да спрем (да преустановим, да попречим на) появата на все новите и нови разлики (непознати ни до момента на появата им), както и на промените в старите (в познатите ни) разлики. Неспособността (ни) да променяме отношенията между разликите и приликите. Ако всичко беше само едно нещо, което просто прилича на себе си 100% и толкова, то точно това и щеше да е безвремието; времето е първо, много неща, а не едно, които, второ, се различават с нови (т.е. – „различни“) и нови разлики и помежду си, и спрямо нас; а и ние, трето, сме едно от тези неща – като, четвърто, можем да наблюдаваме как се различаваме от самите себе си без, пето, да можем да проследим причините за това, да ги проумеем или да ги, шесто, променим – преустановим, забавим, забързаме, задържим старите разлики (а и прилики, защото приликите и разликите са просто нееднакви количества и качества от едно и също нещо) – по друг някакъв начин – да им въздействаме (да различим разликите повече „изкуствено“, отколкото те „естествено“ се различават от онова, от което се различават).

6. Модалности и модуси на времето

Появата, редиците от разлики, дава не само връзка с времето, но и идея за модалностите от началото на това изложение – за потенциалността, промяната ѝ (чрез разлика) в действителност, за видове действителност (като необходимото, случайното и безразличното и преходите между тях...), които съответстват на миналото, настоящето и бъдещето, т.е. – на модусите (на времето). Както от възможността се гарантира действителността, така и от бъдещето пряко се гарантира настоящето, а оттам косвено се гарантира миналото. От съществуването на минало и сегашно се прави извод към бъдеще, от което зависят те – понеже то ги причинява, като става, преминава (в) тях.

Да се върнем на примера с нотите: когато имам да изсвирия до-ре-ми, аз първо свиря до, така че то минава от бъдеще (неизсвирено, „свиримо“ – нещо, което става

ясно чак след като свиримото се свири актуално и става вече изсвирено, тъй като, ако то не стане изсвирено, то това ще докаже неизсвиримостта му), през настояще (свирено) към минало (изсвирено); и същото с другите две ноти, с ре и ми, така за цялата поредица от три ноти (като цяло), която минава (по) този път, и в тази посока, и в тази последователност, както и отделните ноти или трептенията, от които са съставени те (дискретните вълни, които изглеждат като цяло, като континуум за слушателя). Но трябва да ги имам преди това – написани (произведени виртуално) и интерпретирани от мен, за да ги изсвирия (за да ги произведа реално). Може да се възрази, че нотите и свиренето са изкуствени случки, правения, процеси, мои „неща“ и че това не дава основания само от тях да бъде направено разширението към естествените неща, като под „изкуствени“ се има предвид, че са измислени, създадени в една или друга форма на съществуване и (потенция за) актуализация от човека, имащи вложени смисъл и цел. Само че това не е особено силно възражение – ние винаги влагаме смисъл (понеже е невъзможно да създадем безсмислици, дори да се опитваме нарочно и упорито), също така и към нещата (или откриваме такъв в тях), по-точно не сме в състояние да не влагаме смисъл, не можем да не влагаме смисъл и в естествените, неизмислени от човек неща.

Миналото, настоящето и бъдещето са, както се каза, директно свързани с необходимостта, действителността и възможността, защото необходимост е онова, което е непроменливо когато и да е (Питагоровата теорема е била вярна, е вярна и ще бъде вярна за правоъгълен триъгълник при „земни“ мезовеличини и ниски скорости като условия винаги когато е бил даден или имаме такъв, е даден или пък ще бъде, би бил, даден), а миналото е непроменливо като факт, както и като ред²⁸⁾ спрямо други (всички) минали факти. Така миналото, като цяло, е непроменливо и според тази дефиниция е необходимо (не е видно какъв друг кандидат за необходимост би могъл да бъде приет освен непроменливостта, пълното самотъждество²⁹⁾). Действителното е това, което и се променя (за дадени метафизически функции, подобни на пропозиционалните функции, се избират именно променливите и се поставят в тези функции, запълвайки вече съществуващите празноти) – това, което се случва, или настоящето, в което се случва нещо, (някак-ви) различни неща сред много възможни. Друг въпрос е, че процесът не може да се спре от субекта³⁰⁾. А бъдещето е самото това – възможното, то е множеството от променливите, то самото е променливо, избираемо (ставащо настояще, когато се избере, бъде избрано); измежду променливи мога да избира само една, за да я поставя в метафизическата функция (мога да имам едно дете или повече – например две). Затова бъдещето не е необходимо като променливи, но (а) е необходимо като това да мога да избира променлива, на едно метаниво спрямо настоящето. Теорията на типовете работи и при модалностите – нито една модалност не е модалност само според и заради самата себе си.

Допълнителна подробност, която също не влияе на дефиницията, е тази, че аз всъщност, като дефинирам, не мога да не избирам³¹⁾, защото дори когато не

избирам променлива, аз избирам (да не избирам променлива) – както не мога да не действам, защото бездействието също е действие, дори в строгостта (норма, далечна от неяснотата на ежедневието) на юридическия смисъл³²⁾. Но променливите трябва вече да са дадени, за да се избере или не една от тях, както трябва да е дадена и способността ми за избиране (или за неупражняването на тази способност), плюс правилата или липсата на правила за избор. Това е необходимото в бъдещето – макар че то не е миналото в познатия ни (фактичен) смисъл минало, което е било бъдеще, преди да мине през настоящето. Това необходимо в бъдещето е неговата собствена и вече случила се история, иманентното (му) минало, което не е необходимо да е или да стане (и) наше в акта на избор. Дали аз ще имам едно или две деца (каквото и да избира), не отменя факта, че имам да избирам между вече съществуващи възможности да имам едно или две деца като дадени ми преди избора, като достатъчно оформени, за да мога да преценя/поискам коя от тях да осъществя така, че нейното (на някоя възможност) минало и настояще като (именно – като!) бъдеще за мен да стане мое настояще и минало след момента на осъществяването ѝ.

Времевият преход от безразлично в небезразлично (в действително – което е или случайно, или необходимо) може да обясни модалностите – и то чрез метаязика на приликата, разликата и промяната. Метаязикът е в това: което е необходимо, е това, което не може да се промени. Това, което не може да се промени, е това, което не може да намали степента си на прилика със самото себе си=1, т.е. тъждествеността (да мине от по-големи, от най-големите разлики със самото себе си към по-малки такива³³⁾). То е спряло да е вероятно, или по-точно, като необходимо, е вероятно „на“ 100%, освен че е и действително – докато това, което е необходимо, но не е действително, излиза, че не е вероятно като=100%. Необходимото не е действително и в същия смисъл, в който е действително случайното, нито в който то е противопоставено като необходимо на случайното, то е излязло от някакви измерения, престанало е да бъде нереализирано необходимо и е станало реализирано необходимо (след като е доказано, разбрано). Това, както всичко друго – може да е само в мисълта: когато проверяваме дали четно число, умножено по нечетно или четно, „задължително“ ще даде „ново“ четно число или не.

Аналогично – за действителното и случайното, като комбинации между модалности, прилики, разлики и време. Те се определят през идентичност, промяна или не: чрез степени на близост или далечност между комбинациите от тях. Именно приликите и разликите свързват модалностите с времето, както и с пространството, тъй като времето и пространството могат да се определят като съчетания (нееднакви) от прилики и разлики. Бъдещето е това, което може да е различно, да не е 100% приликащо на себе си, т.е. да е непроменливо и необходимо, каквото е миналото. Сегашното е между двете, но не във физически или психологически смисъл, то не е граница (защото приликите и разликите нямат край) – и да не говорим, че самото минало се променя, тъй като (докато) го носим

със себе си през нови и нови настоящи моменти – в него влизат настоящи и бъдещи-ставащи-настоящи.

По-точното дефиниране на времето е, че то е отношение, разлика между приликата на приликите и разликата на разликите, докато пространството по аналогия е прилика между приликата на приликите, е разликата на разликите. Това обяснява защо можем да се загубим по-лесно в пространството, отколкото във времето (пространството е по-отворено, има повече измерения точно по тази причина – тъй като приликите са повече, са водещи, доминират в него, едно пространство може да бъде объркано много по-лесно с друго, отколкото едно време да бъде сметнато за друго време). Затова по-разбираемо е, че не мога да вляза два пъти, нито дори веднъж в една и съща река, макар че също (поне) толкова вярно е и че не мога изобщо да вляза в една река (била тя същата или не, или не-съща) – нито веднъж, нито повече пъти, тъй като тя е понятие с приближение и никак не мога да определя точно „моето“ място в нея, „в“ което да се опитам да вляза. Това важи за всяко пространство, не само за реката – пространството е също така размито, както и времето (дори, като по-богато, е и по-размито).

Връзките между нещата, включително понятията за цяло и част, се правят от нас – извън нас, извън езика няма цели неща, нито части. Има само (на неограничено много нива) различни видове „нищо“ или безатомно лепило, по-точно – „лепкавост“, „желе“³⁴, т.е. субстанция без разлики, както и прости неща, които обаче не са цели, в смисъл да нямат части. Останалото е номинализъм и именуване съгласно модалностите (приликите и разликите, и времето и пространството), които не са в нас, но не са и извън нас, а просто не са от този свят, който сме ние, и това, което не сме, но към което се отнасяме. Останалото значи е дискретна проекция под прага на възприемаемостта, която конструираме (неволно, принудено, безсъзнателно) като обективен континуум, за да не се разпаднем самите ние.

7. За отрицателните факти

Наличието на това отрицателно условие налага преформулиране начина за говорене за отрицанието. Това, че котката не е в стаята, е факт (сечение на ситуации, раждани от модалностите): отрицателен спрямо изказването (и спрямо условия факт), че тя е в стаята, има смисъла този факт да е фактът, който е максимално различен спрямо изказването, и факта, че котката е в стаята. Между това котката да е в стаята, и тя да не е там, няма друга разлика освен онази между факта и изказването за факта (само изказванията за факти са пропозиции). Така отрицанието се заменя чрез прилики и разлики, а приликите – с подобия (когато подобията са=100% като вероятности и случили се вероятности, имаме твърдения, които са факти), а подобията може да са по-големи и по-малки, като в крайна сметка отрицанието се заменя чрез най-малка прилика или най-голяма разлика. Разликата се дефинира чрез по-голямо и по-малко, а чрез разликата се дефинира отрицанието – то се приема за подобие, равно на нула, и по-точно – за подобие, безкрайно (бързо³⁵) клонящо към нула.

Между това котката да е в стаята и да не е, има разлика, която е възможно (мислимо) най-голяма; или действителната прилика е възможно най-малка, подобие е най-ниско. И все пак, това, в стаята на дъската да е начертан кръгъл квадрат, е още по-невероятно, т.е. приликата с такъв възможен факт е още по-ниска, може би за подобни въображаеми, и безсмислени обекти, и да е отрицателно число тази вероятност – това зависи от използвания модел³⁶). За логически невъзможните обекти (контрадикциите) вероятността е минус безкрайност (а и ние всъщност никога не я достигаем, тъй като „на практика“ не можем да помислим безсмисленото „на теория“). Между това котката да е едновременно и котка, и динозавър или и котка, и куче (което като че ли не е логически невъзможно – възможно е тя толкова бързо да сменя състоянията си, че да ни изглежда, че е и двете едновременно, и пр., или да има трета неутрална форма на коткодинозавър, от която заема ту едното, ту другото и така все пак я мислим и за третото!) – между тези две възможности, независимо дали в стаята, или не, вероятността е по-малка от нула, но не е минус безкрайност. Когато вероятността е $= 1$, на плюс безкрайност, имаме логическа необходимост, тавтология. Случайните обекти са между нула и 1 (100%). Когато вероятността е $= 0$, имаме сливане на модалностите, безразличие, като тези точки са и с времеви характеристики.

Ако котката е ту котка, ту динозавър (или куче – тук има очевидно по-малки разлики във вероятността в сравнение с това тя да е динозавър, но всички те са емпирични, а не принципни), то нищо не пречи тя да се мисли като и двете в някакъв интервал на валидност – както мислим водата като вода независимо от агрегатното ѝ състояние на лед, пара или течност, което е въпрос на езикова употреба. Може да се услови водата да се нарича „вода“ само ако е в агрегатното си състояние на течност, но това не е задължително. Езикът не означава „всичко“, не може да го обхване, а може само да се движи постоянно между минус безкрайност, нула и плюс безкрайност. Той не е толкова мощен – дори в безсмислиците не е минус безкрайност, защото не може да елиминира изцяло смисъла – поне като възможна употреба, както беше случаят с „нтъзаск4с3мoтхнт4“ и другите подобни словосъчетания. Нищото не съществува, няма нищо – това, което мислим за нищо, е просто максималната разлика, т.е. възможно най-малката прилика, подобие. Съществуват степени на прилики, които са толкова малки, че да ги възприемаме по един fuzzy, размит, начин: континуално за равни на 0, т.е. за „нищо“ спрямо нещо или спрямо всичко. Така се опитваме чрез континуум, а после чрез забравянето му, да се приближим до истинската дискретност, която, както се каза, е по-дискретна от познатата ни дискретност (познатата само като противопоставена на континуалността). От това обръкване произтичат парадоксите като този с отрицателните факти (дали те съществуват, или не) и с „нищото“ въобще (да съществува ли то, или не). Самият знак за отрицание („~“) съществува – тогава къде е проблемът с едно евентуално несъществуване на обозначеното? Той, знакът „~“, показва (по Витгенщайн³⁷)

разликата по същия начин, по който показва знакът „&“ и в „ $p \& q$ “, и в „ $p \& \sim q$ “, просто във втория пример се показва „нещо“, което е различно от първото, и то е възможно най-много различно. Но знакът за отрицание и самото отрицание присъства; и ако отсъстваше, то нямаше да има дори отрицание, нямаше да има дори разлика. Самата дума за „не“ съществува и парадоксът не е в това; истинският парадокс не е в езика, а би бил (ако съществуваше) разположен само в покрайнините му – ако си представим мълчание (което не е липса на казваемо, нито е „бременно“ с говорене³⁸⁾, а е просто мълчание), което говори, или – което е същото – език, който говори, но не казва нищо (ако си представим език, който по определение не може да говори, на който не може да се говори) – и то не метафорично, а буквално и „наистина“, при което отрицателните факти няма как да са по-отрицателни, отколкото е онова нарисувано на термометъра, което поглеждаме през зимата и виждаме, че тогава се показва нещо под чертата, нарисувана до числото „нула“ върху този термометър.

Това, над което с мисленето и езика си в именуването наистина не сме господари, не е проблемът за битието и нищото, за двете заедно, нито за тъждеството и разликата, а за приликите и разликите, за степените на подобията, за намесата на по-голямото и по-малкото в подобията. Можем да дефинираме подобие като случая, при който по-голямото е по-голямо, а обратното – като когато по-малкото е по-малко. Колкото е по-голямо, имаме повече прилики, се приближаваме до понятието за прилика въобще (към границата на граничещите), а колкото е по-малко – съответно към разликата. Максимумът на първото е тъждеството, а на второто – е нетъждеството, отрицанието. Между тях, когато по-голямото е по-малко и по-малкото да е по-голямо, са приликите и разликите. Първото е положителната безкрайност=100% вероятност (в процес, в движение), или необходимостта; второто е противоречие=минус безкрайност, = минус 1, невъзможността. Третото и четвъртото – те може да са където е угодно между първото и второто, при това (все едно ще е да) говорим за положителни и отрицателни неща: случайни, действително – било то положителни или „отрицателни“, които всъщност не са такива, факти. Всичко това са вероятностите, които имитират континуум. Нулата при това разглеждане ще отговаря на безразличното (на „нито-нито“). Степените на този метафизически термометър са точките, в които се пресичат събитията и образуват фактите³⁹⁾. Но ние никога не можем да достигнем нито нула, нито една от двете безкрайности – било положителната, било отрицателната, в конструкциите си, а само можем да (си) ги представяме, означаваме и оперираме с тях. Въпрос единствено на интерпретация е къде ще разположим по тази вероятностна скала присъствието или не на котката в стаята, на динозавър (или носорог⁴⁰⁾) в стаята, на коткодинозавър, на нормален или на кръгъл квадрат. Така може да се избегне отрицателното – чрез едно вечно движение към граници в различни посоки.

8. Закръгленията

Когато актуалното е повече (по-голямо) от потенциалното, имаме, казано по друг начин – единството от само две неща: от по-голямото и от по-малкото. Разбира се, звучи странно да кажем, че $2 + 2 = 4$, а не 5 , без да използваме отрицанието. Но можем да го кажем също толкова добре и като кажем, че $2 + 2$ като 4 е това 4 , което е отдалечено от 5 и в такъв смисъл $2 + 2$ е повече отдалечено от това да е 5 , отколкото да е (да бъде) 4 . И ако шансът $2 + 2$ да е 4 е $= 100\%$, то – шансът $2 + 2$ да е 5 , е по-малък от 100% . Но с колко? Едва ли можем да изчисляваме това съотношение, но маргиналистки, ординално, можем да го посочим или определим като по-малко от онова (то) да е $= 6$ (поне⁴¹⁾) с толкова, с колкото 5 е по-малко от 6 , а $2 + 2$ да е $= 5$, с толкова, с колкото 5 се различава от 4 . Т.е. да се приеме, че $2 + 2 = 5$ е толкова по-различно от $2 + 2 = 4$, с колкото е различно 4 от 5 – както се поясни, с поне 20% , като съответно $2 + 2$ да е $= 6$, е толкова по-различно от това то да е $= 5$ (6 минус $5/6$) и пак така – за 6 към 4 . Тогава просто $2 + 2 = 4$ ще е 100 -те процента, или 1 -цата (вероятността = необходимост) и всичко над и под 4 ще е плюс и минус като неограничености по посока все по-грешни отговори. Възможностите за грешен отговор на $2 + 2$ са безкрайно много и те са по различен начин отдалечени от 4 , а значи – и не са еднакво неверни, защото са различно отдалечени от (нееднакво приближени към) истината. Това е така и педагогически, макар на пръв поглед да изглежда странно, когато се постулира ясно – и все пак, ако обучаващото се да смята дете събира $2 + 2$ и получи 5 , обикновено се приема, че то е сбъркало по-малко, отколкото, ако ги събере и получи 10 или 25 , или 4004 (интуитивно, първата грешка е по-лека, „по-малка“ от следващите). Но именно така стоят нещата и „в действителност“: иначе, ако не беше така теоретично, нямаше да може да се случи като грешка на практика.

По този предложен начин на разсъждение всичко може да се определи (съвършено номиналистки) чрез „голямо“ и частицата за сравнение, за степени (и качествено, не само количествено) „по“, без при това да се употребява отрицание, като и се изведе равенството оттук. Когато имаме голямо и го степенуваме като по-голямо, то старото голямо към новото по-голямо е не просто голямо, а по-малко. Ако това по-малко го степенуваме толкова, колкото старото голямо, то ще стане колкото по-голямото и тогава ще прилича на него максимално (с единица прилика, със 100%) и ще го наречем да е равно на него (посредством движение чрез прибавяне). Така ще имаме вече равното и неравното⁴², като неравното е по-голямо или по-малко. При продължаване на движението достигаем до безкрайностите, или по-скоро започваме постоянно да планираме да достигнем до тях, без никога да успяваме, а и именно наличието на неуспех говори за тях през възприемането на влиянието им. Безкрайността „надолу“ е, когато по-малкото става все по-малко, когато то се степенува с произволно голям и никога несвършващ брой частици „по“ или ако ги употребим даден брой, „толкова“ (често, с повторения) пъти. По-малко, по-по-малко и т.н., като всяко едно в редицата (някъде

по средата ѝ) голямо е по-голямо от по-малкото толкова, колкото по-голямото му съседно над него е по-голямо от (даденото, от това голямо именно) него⁴³). Това са степени на прилики, които може да са по-големи или по-малки, и те ще дават разликите, тъждеството и различното от тъждеството (противоположното и противоречивото). В света няма противоречия⁴⁴) (има противоположности), така както няма и отрицания (има разлики)⁴⁵). Противоречия може да има само в езика и те да съответстват на противоположностите в света, но на отрицанията в езика няма как да съответства нещо в света (и не им и съответства нищо в света), и по-точно нищо като фиксирано, а само им съответстват процеси на движения от голямо към по-голямо и обратно (те могат да са противоположни, но не и противоречиви в логически смисъл), които са липси на достигнато ниво в дадената посока.

Така отрицанието се обяснява чрез разликата, разликата се обяснява чрез степените на по-голямото и по-малкото, т.е. чрез приликите – или разликите са по-малки прилики от други прилики, които са по-големи и така са пренебрежими като разлики, като първите са непренебрежими. В нито един от тези случаи на номиналисткия си подход ние не можем да признаваме съществуването на актуална безкрайност с едно-единствено обяснение – поради нашата крайност. Защото, ако ние, агентите, бяхме безкрайни, то нямаше да ни се налага да работим със закръгления, със степени на точност, с приближения – както го правим сега, дори и при работата с идеалните категории. Разбира се, може да се допусне и че не всички идеални категории са закръгления (че не всички сред тях са аналози на безкрайните периодични и непериодични дробни или че сред тях има аналози на естествените и дори на простите числа, от които можем да образуваме всички останали, непрости числа). Но дали има такива, кои и колко са те – незакръглените, фундаментални, елементарни категории, няма как да се разбере преди пускането в действие на алгоритъм за откриването им (ако такъв изобщо съществува, което е крайно съмнително, сравнено с много „по-простия“ проблем за откриването на алгоритъм за откриване на прости числа).

9. Простите идеи

Инструментариумът с прости идеи изглежда привлекателен, тъй като сред простите числа (които се делят само на себе си и единица без остатък) има само едно уникално число (освен че не е единственото четно, двойката) – самата тази единица, която се дели само на себе си като единица без остатък, т.е. тя не се дели дори на себе си самата, тъй като винаги след деленето се получава това, което е преди деленето), но този инструментариум е фикция, защото и самите прости числа са фикция. И това не само защото числата изобщо са фикция (са логически конструктор⁴⁶), а защото по-точно основата им, единицата, е фикция⁴⁷).

Не можем да посочим обект, който да е един. Всяко „едно“ е приближение⁴⁸), приблизителност – дори геометричната точка⁴⁹), и дори тя най-много. Сред именуванията няма такова, което да е чисто единично, да е просто, да е без части⁵⁰).

Няма такъв обект, ние нямаме достъп до него или ако го има, то това е нещо трето (именувано) освен името и именуването, което именно е недостъпно. Затова е безсмислено да се пита дали простите идеи са безкрайни като простите числа и дали са самореферентни като тях, или не са. Тези идеи са по-скоро като музикалните тонове (определените височини, даващи разликата между звук и шум), които винаги имат неслучаен брой трептения и чрез съчетанията си в интервали и акорди само засилват присъствието на реверберации и обертонове. Езикът не може в описателната си функция (в пропозиционалната такава) да „изразява“ или да „сочи към“ прости обекти. Самата математическа функция в езика относно простите числа е неговото приближение към понятие за простота като липса на части, неделимост, запазване на обекта след всички манипулации, извършени върху него. Простотата по-скоро се разкрива от нулата, на която не може да се дели⁵¹⁾ и през която получаваме резултат нула за всичко, до което тя се „докосне“ при умножение, или пък при даване на самото него число при повдигането му на нула като степен (което е не по-малко конвенционално от нулирането при умножение). Може да се запита пак така – кой е нулевият корен от дадено число, т.е. кое число, повдигнато на себе си, или както е при логаритмите, коя основа, повдигната на някаква степен, ще даде нула; и по-точно: защо тези операции не са дефинирани? Ако единицата е закръгление, приближение към обекта, опит за работа на езика с безкрайна степен на точност, то единици и не съществуват в света извън езика – точно по същите причини, по които безспорно не съществува нулата „в света“ (в съвкупността от пространствено-времеви-масово-енергийни обекти). И ако това е така, то самата единица, като означение в езика, трябва да изгуби статуса си на простота. Тогава вече няма единици и вътре в езика, защото те ще се разкриват като закръгление и (винаги) – като знак за обобщение на неща и идеи, като единици само в смисъла на име, но не и на именувано, нито на онова „трето“ което бива именуващо. Дали ще определим точката като нещо без части или нещо, което не може да се дели „повече“ (разчитайки на неясни понятия като „цяло“ и „части“, и потенциално-актуално „делене“) или като пресечно място на две или повече линии, не води до решаване проблема с простото и сложното; простото се оказва в тези случаи мнимо просто. То се оказва сложно.

Да повторим – „едно“-то не съществува и извън езика няма единици: единицата е само нашата ужасно огрубена представа, израз и измислен⁵²⁾ знак (продукт) за „нещо“. Не че има единици за броене и освен тях още и се срещаме с някаква мистична единица, която „не е за броене“, която например ни позволява да наречем петицата „едно“ в смисъл на „една петица“ (използвайки такива качествени единичности в теологическия език⁵³⁾); не, изобщо не съществуват цели, „отсечени“ числа – най-малкото единицата, целите числа са наши определения, които закръгляват неясните ни и размити възприятия за съвкупности, които ние наричаме „едни“ и „цели“ неща. Това е изкуствено, конвенционално и се посочва от факта, че не е ясно дали като счупим пръчката, получаваме две половини на пръчката (старата), или пък две пръчки, но по-къси (нови). Това, че едното е фикция, се доказва не само от

фикцията за отрицателното едно, което е равно на положителното едно (взето по модул), нито дори се доказва от операциите, с които по дефиниция сме приели, че всяко нещо, умножено по единица, остава същото или че минус единица на квадрат дава плюс единица, или че единствено познатата ни „немистична“ единица се дели най-спокойно на каквото си искаме и дава по-малки числа за броене или не (понеже не може да се броят „неща“ с числото „пи“, защото то е безкрайно, а неща могат да се броят само в някакъв приближен смисъл с крайни числа, които да се наслагват и налагат – т.е. сравняват чрез прилики и разлики! – „върху“ тях). В крайна сметка, не съществува броене в строгия смисъл – защото то е вид мерене (а меренето не съществува като незакръглено, никога няма пълно съвпадение), идеално мерене, но единицата за идеално мерене (самата „единица“) не съществува, защото изобщо не съществува единица. Едното е просто приликата (простата прилика, приликата като такава, свършената прилика = 1) на много(то) неща помежду им (както когато наричаме пуловера, изплетен от много конци и бримки, с много дупки – една „дреха“ в един акт на чист – но добре скрит – номинализъм, като то друг и няма, нито пък върши някаква работа). Целите числа не съществуват, нито естествените числа съществуват и те съвсем не са естествени (не са „по-естествени“, отколкото са буквите или сричките в някоя азбука), а са основата на изкуствеността (в „света“, в извънезиковото), точно тъй както извън езика няма логически оператори, нито отрицателни числа, нито „нула“ (празно множество). Празно множество в езика може да бъде само мълчанието, което е рамка на елементите на множеството-говор, на говорите, защото в света и без това не съществуват „неща“, а само струпания – както атомът е съставен много „надолу“ от субатомните частици. Както всяко „нещо“ е с непредставимо огромни мащаби на „празнота“ във и помежду себе си и другите „неща“. Това е причината за краха на логическия атоизъм⁵⁴⁾ и за необходимостта от това той да бъде заменен от „квантова“ логистика, от философия на „елементарните“ логически частици на субмикромисловно ниво, в която всичко е „качествено“ и няма кардинални количества. Единицата тук е онова, на което най-много приличат много не-единици, виртуалната „цялост“ с игнориране на дискретността. С отказ от показването ѝ и с приемане погрешността в представянето ѝ като континуум, като подражание на цяло и просто неща (както когато наричаме сбора, съвкупността от конци, дупки, плетене и копчета – „пуловер“, и то точно „един пуловер“). Ако времето се вземе като мярка (числова) и брой чрез числа на движението, то то и не съществува, защото не съществуват числата, чрез които (ще) искаме да броим; защото изобщо не съществуват числа освен в дефинициите и в дефинициите за операции с дефинираните (както според Ръсел⁵⁵⁾ „пет“ е общото в класа от всички петици) съгласно същите тези дефиниции.

10. Спомняне versus посока на времето

За времезънанието движението е от минало през настояще към бъдеще, а за (според самото него) времето – движението е обратно: от бъдещето през

настоящото към миналото. Това, което е най-близко за съзнанието в бъдещето, става най-далечно за него в миналото при равни други условия. Затова във времезънанието няма смисъл да се говори за първо, второ и трето, а само за по-близко и по-далечно, за реда им и за реда на това, което е около и между тях (е непроменливост).

Не е „нормално“ както да си спомням днес, че нещо е преди друго, докато вчера съм си спомнял, че другото е било преди нещото от днес (обратно), така и да влизат събития в мен в определен ред, а в спомените им този ред да е друг в сравнение с постъпателността, с реда на постъпването им или пък да се променя когато и както си иска и колкото често – толкова. Не може днес да си спомням, че първо съм се оженил, а после съм имал дете, а утре да си спомням, че първо съм имал дете и чак след това съм се оженил. Влязлото най-късно е най-близ(-к)о до мен, а обратното е един вид „първо влязло“ и „последно излязло“⁽⁵⁶⁾ (FILO: first-in/last-out и аналогично...), но и не е еднакво с това „последно влязло“ и „първо излязло“ (LIFO): две положения, само частично засичащи се с конвенциите в счетоводството, което работи с FIFO и с LIFO. Изглежда, няма LIFO, защото не е нужно, за да си спомням сега нещо, което съм преживял в пети клас, да се върна до самото начало на спомените си, да си спомня всичко, което съм преживя(-ва)л в първи, втори и пр. класове, и чак след това да достигна до възможността да си спомня(м) нещото от пети клас; съзнанието не работи така⁽⁵⁷⁾, методично обвързано и като совалка винаги на пълен ход, с максимална амплитуда, с винаги разтег „до първото“.

Въпросът обаче е дали също така, ако аз трябва да си припомня нещо от пети клас, е нужно да мина през седми, шести и пр. на път към това нещо в петия клас, както в случай че ако трябва да се върна по пътя, не мога да не мина през същите точки, които съм изминал на идване, ала сега – в обратен ред. Изглежда, не – съзнанието не работи с FILO⁽⁵⁸⁾, защото за съзнанието ми, което се движи като част от мен във времето (а аз „през цялото време“ и съм във времето, аз се движа във времето или времето ме движи, или се движи в мен и през мен и др., но също така и времето е в мен – поне като възможност да преминавам отново и отново през все повече неспиращите да се натрупват у мен преживявания, спомени, вкл. да мечтая вече един път мечтани, но още несбъднати мечти, които и може никога да не се сбъднат)....та, за съзнанието ми, което се движи като част от мен във времето..., това, което е в него, докато то се движи като съзнание, е дадено едновременно пред нещо в него, което не се движи. Съзнанието не се движи вътре в себе си⁽⁵⁹⁾, както се е движило преди това, тогава, преди нещата, които сега са спомени за него, още да не са били спомени, а да са били случващи му се „в момента“, преди да са били бъдеще и настояще за него (първо е бъдещето, без бъдеще не може да има настояще, а без настояще не може да има минало – както вече се очерта).

Когато си спомням това, което си спомням, то не се движи; е като разглеждане албум със снимки. Има ги снимките на моменти(-те), но не и преходи(-те) между

тях, или: преходите са много, твърде, прекалено кратки, като къси откъси от филмчета, които не са заснети между кадрите, които са заснети. Може да си спомням неща или събития и процеси, които са траели няколко секунди, и да си ги спомням толкова дълго или по-кратко в сравнение с колкото те са траели, мога да прескачам от спомени през годините или през други времеви отрязъци и да ги свързвам в спомнянето си в продължение на няколко секунди или повече, но не мога да си спомням нещо, което е траело няколко секунди в продължение на няколко минути, да го разбивам по-подробно, отколкото е било „оригинално“, нито пък мога да си спомням неща, траели минути и часове в продължение на по-дълги, равни на тях или пък близки до тях като брой минути и часове, съзнанието ми няма (чак) такава сила. Мога да си измислям (мечтая за) ситуации и да ги раздробявам на по-малки парчета, отколкото те биха траели обаче, и концентрирането на вниманието ми или на нещо, подобно на внимание, има до известна степен свойството да ги прави все „по-къси“, ако ги мерим с моментността им, „снимки“ – нещата да „застиват“ в спомена и да траят така, застинали в спомнянето ми сега, в продължение на някакво реално време (което задължително е късо). Мога да си спомням в продължение на няколко секунди как преди дадено известно време съм правел нещо в продължение на приблизително същия брой секунди, но не мога да си спомням в продължение на няколко минути как преди дадено време съм правел нещо в продължение на приблизително същия брой минути и така пак не мога „нагоре“: към часове, дни, години. Ако не мога да разбивам спомена по-подробно, отколкото е бил живян той (да си го спомням по-дълго, по-бавно, с повече подробности, отколкото съм изпитал, докато съм го преживявал – преди да стане спомен и преди момента на спомняне), то значи ли това, че не мога да разбивам и преживяванията, които не са нито мечти, нито спомени, по-подробно, отколкото и без това неволно и несъзнателно аз ги разбивам? Може би не ги разбивам достатъчно, може би светът е прекалено дискретен (брутално дискретен, нахъсан), а го преживявам (и го мисля, и го изговарям) волю-неволю като много, безумно, несравнимо и неизбежно, ужасяващо-фалшиво по-континуален (неясен, замазан, трептящ, вибриращ, слят, забулен, измамен, деформиран и мрежовидно-заплетен в разнообразности и измислени, породени от самия мен единствено подробности), отколкото той е, но това аз не мога никога да науча. Това е като да се питам как и какво бих виждал, ако можех да виждам на разстояние от стотици или хиляди километри надалеч, какво бих усещал, ако можех да усещам електромагнитните трептения в земната повърхност, в организмите и пр. Състоянието на нещата не е невъзможно да бъде такова, но питането за тях при едно такова тяхно състояние е безсмислено, тъй като на този въпрос няма как да бъде даден отговор. Както е безсмислено да се питам дали бих могъл да имам по-подробни мечти от онова, което тепърва ще се случи в действителност (тъй като то изобщо не ми е известно и е още по-слабо като манипулируемост в сравнение със спомените, които поне са се случили по протежението на „известно време“, сега – спомняни в друго протежение).

Няма как и да се промени подредеността на моментите във вече случилото се, а друго и не ни е известно. Седи открит въпросът има ли, или не ред в (още) неслучилото се, може ли да се променя той, или не може (проблемът за детерминизма, който не е никакъв проблем за фатализма; при детерминизма няма съдба, а съдбата променя детерминизма точно така, както свободната воля променя съдбата). Ако сега съм на 30 години, не може да съм на 30 години, без преди това да съм бил на 20 и на 10 и пр. Но ако съм на 10, може да съм на 10 и без да стана на 20 или 30. Означава ли това, че всичко вече се е случило, е определено, след като не мога да стигна до дадена точка, без да мина през друга преди нея, но мога да тръгна и сякаш да мина през всяка точка, като след като мина, вече не мога да направя така, че да не съм минал през нея, нито мога да променя отношенията ѝ с другите точки?

Ако по-близката точка до мен, преди да е настъпила, е бъдеще – и то след това стане настояще, а после бъде „изместено“ от друго, „по-ново“ настояще и стане минало, то това минало – вече несъществуващо „сега“, ще може ли да влияе върху бъдещето? Би могло, без това да пречи на положението, че каузалността е от бъдещето към миналото (в смисъла, в който бъдещите неща стават минали, и че никога миналите неща не стават бъдещи – ако изобщо допуснем разлика във времето между причина и действие, а не от миналото към бъдещето през „сега“), тъй като поради това, че каузалността се случва винаги само в сегашното, като идва от бъдещето (като се актуализира потенциалното), всяко бъдеще е вече минало, е част от него и докато бъдещите неща минават през настоящето и стават минали, то миналите не минават през настоящето (през това настояще, защото са минали през друго настояще и вече са минало, само че в друг, възможен свят), а само постоянно и необратимо стават поради натрупването на още и нови за тях минали моменти – просто „по-минали“ (по-отдалечени от настоящето, което за времезъзнанието е винаги в „сега“).

Acknowledgement. Всички цитати са в авторов превод.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. И двата вида, изискващи пряка запознатост, макар и не обезателно във всичките техни аспекти (Соумс, 2010: 28 – 30).
2. На пръв поглед изглежда, че при логическите обекти вероятността „7“ да е равно на „8“ (или на което и да е друго число, различно от даденото) е нулева.
3. Вж. Ръсел (1919: 52 – 56) за понятието „прилика“, от което следва самоидентичността като прилика = 100%.
4. „Ако са дадени две дроби – да речем, m/n и p/q , ние ще казваме, че m/n е по-малко от p/q , ако mq е по-малко от pn [...] В тази редица нула е най-малкият терм, а безкрайността е най-големият. Ако премахнем нула и безкрайност от нашата редица, то вече няма най-малка или най-голяма дроб; очевидно е, че ако m/n е коя да е дроб (отношение), различно от нула и (от) безкрайност, (то) $m/2n$ е по-малко, а $2m/n$ е по-голяма, макар нито едно (от тях двете) да не е (нито) нула

(нито) и безкрайност, така че m/n нито е най-малката, нито е най-голямата дроб и затова – когато са премахнати нула и безкрайност – няма най-малко или най-голямо, тъй като m/n беше избрано произволно“ (Ръсел (1919: 65 – 6).

5. За Майнонг всеки граматически израз представя обект, като определен, макар и не екзистиращ, а субсистиращ, при което проблематичното е това, че такива обекти се подчиняват на закона за непротиворечието (Ръсел, 1905: 484).
6. „Зенон се е позовавал на максимата, че цялото има повече елементи, отколкото частта. Оттук – ако Ахил е трябвало да изпревари костенурката, той би трябвало да е бил в повече места, отколкото костенурката, но ние видяхме, че той във всеки един период трябва да е в точно толкова места, колкото костенурката. Така ние правим извода, че той никога не може да я настигне. Този аргумент е строго коректен, ако допуснем аксиомата, че цялото има повече елементи, отколкото частта. Тъй като заключението е абсурдно, аксиомата трябва да бъде отхвърлена, и тогава всичко е наред. Запазването на аксиомата ни води до абсолютни противоречия, докато изхвърлянето ѝ води само до странности. Трябва да се признае, че някои от тези странности са много странни. Една от тях, която наричам „Парадокс на Тристрам Шанди“, е обратното на Ахил и показва, че костенурката – ако ѝ дадете време, ще отиде толкова надалече, колкото и Ахил. Както знаем, Тристрам Шанди е употребил две години, за да хроникира първите два дена от живота си, и се е оплаквал, че с тази скорост материалът би се натрупвал по-бързо, отколкото той би се справял с него – така че с преминаването на годините той би бил по-далече и все по-далече от края на историята си. Сега аз твърдя, че ако той е живял безкрайно (винаги) и ако не се е изморил от задачата си, дори ако животът му е продължил като събитие така, както е започнал, нито една част от неговата автобиография не би останала ненаписана“ (Ръсел, 1917: 89 – 90).
7. Срещу възгледа, че мисленето може да се разглежда като език без говор: „Анализът осцилира между естествената наука и граматиката“ (Витгенщайн, 1999: 119).
8. „...,t“ твърдо обозначава „o“ тогава и само тогава, когато „t“ обозначава „o“ във всяко състояние на света, в което съществува „o“, и никога не обозначава каквото и да било друго“ (Соумс, 2010: 78). (в ориг. без кавички вътре в изречението, бел. авт.).
9. Епщейн (2001: 121 – 2).
10. Напр. Луис (1986: 30 – 2).
11. Че актуалната безкрайност е задължително континуум, е една доста произволна хипотеза (Id. 93).
12. В смисъла на сериите А и В при МакТагарт (1908).
13. Фон Мизес (1998: 19 – 20).
14. Ако се уговоря с приятел да се чакаме на дадено място, и застава там, е много по-обяснима надеждата ми, че е по-вероятно той рано или късно да се появи там в сравнение с уговорка да се срещнем в даден час – в този втори случай е много по-неразбираемо и трудно установимо къде точно да го чакам от безбройните възможни места в този договорен даден час.

15. За да си спомня сега нещо минало, аз трябва в паметта си да тръгна оттук, от настоящето, за да отида там, в миналото в паметта ми, и да го „придърпам“ насам (към бъдещето, или по-скоро към нещо, което спрямо него е между него и сега) в настоящето като спомен (има се предвид случаят с т. нар. „вторично припомняне“ (вж. Хусерл, 1928: 29 – 31), което е потъване, удържашо задълбочаване, отиване във вътрешното.
16. МакТагарт (1908: 459 – 61).
17. Милков (2013: 97 – 8).
18. За скритостта на причините – Авицена (1907: 11 – 14).
19. Ако те се схванат като отговарящи на С-сериите у МакТагарт (1908: 471).
20. „...всичките времеви серии ще да са реални, докато различението на минало, настояще и бъдеще би имало смисъл само вътре във всяка серия и затова не би могло да бъде прието като окончателно (дълбинно, безусловно, в крайна сметка) реално“ (МакТагарт. 1908: 464).
21. Id. (465).
22. Или – една предконтактна алгебра. Вж. Лазаров (2017: 5 – 7).
23. „Можем да кажем непротиворечиво, докато пътешественикът във времето се подготвя да отпътува: „Той скоро ще е в миналото“. Имаме предвид, че една фаза от него е мъничко по-късна в неговото лично време, но много по-късна във външното време, отколкото фазата в него, която е настояща, докато ние изказваме изречението“ (Луис, 1976: 148).
24. „Тъй като движещото се движи от нещо към нещо (друго) и (тъй като) всяка величина е непрекъсната, то движението следва величината: вследствие непрекъснатостта на величината е непрекъснато и движението, а вследствие движението – (е непрекъснато и) времето...“ (Аристотел, 1981: 148).
25. Ръсел (1905: 490 – 2).
26. Изглежда, цялата теория на Аристотел, че времето е число на движението (чрез което се брои то), почива върху допускането за континуалната реалност, от което самото време е част: „Времето е и непрекъснато през „сега“, и се разделя посредством „сега“, тъй като и в това отношение то следва преместването и преместващото се, понеже движението и преместването са единни благодарение на преместващото се тяло, което е единно не по своя субстрат (защото то може и да се спре), но по определение (доколкото то се движи)“ – Аристотел (1981: 150). Дискретната природа на числата поставя сериозни предизвикателства пред тази теория – например точната делимост без остатък.
27. Коен (1904: 98 – 103).
28. Или: „С-серия“ според терминологията на МакТагарт.
29. „Промените трябва да се случват на събития(-та) (които събития са) от такъв тип (са от, имат такава природа), че протичането (случването) на тези разлики не възпрепятства събитията (от това те да) са събития; (и то) същите събития – както преди, така и след промяната“ (МакТагарт, 1908: 459).
30. У Хайдегер този комплекс фигурира под името „захвърленост“ (Хайдегер, 1967: 135ff.) и е в тясна връзка с настроеността и отстроеността. По-подробно: (Id. 175ff./§38).
31. Фон Мизес (1998: 120).

32. Id. 14.
33. Тук повече от интересен е въпросът дали нещо може да започне да прилича повече на себе си в даден момент в сравнение с по-малка прилика на себеподобие в по-ранен момент, при положение че по дефиниция подобие то на нещо с него е прието за $= 1$.
34. За аргументи срещу мереологическия нихилизъм – Талънт (2014 библ.).
35. Кьойпер (2004: 14 – 30).
36. Както е при отрицателната крива на графиката за вероятностите.
37. Соумс (2003а: 186 – 90).
38. Върху разликата между Хайдегер и Витгенщайн досежно ролята и оценката на мълчанието: Кампиц (2003 библ.), Влъдutesку (2014 библ.).
39. Думата „факт“ явно има много смисли. За етическия смисъл при анализа на Дж. Мур, вж. (Соумс, 2003а: 83 – 4), в атомистическия смисъл на „факт“ – у Ръсел (Id. 187ff.), с различаването на съществуващ от общ факт (Ibid. 188; 198) и в смисъла на „факт“ като на само атомарен факт, който обаче е констелация от прости обекти (Ibid. 204; 210).
40. Известният и забавен пример за спора между Ръсел и Витгенщайн при една от първите им срещи е осветлен от Макдоналд (1993 библ.).
41. Заради намаляващата възвращаемост; подробности – у фон Мизес (1998: 127 – 30).
42. Неслучайно в „Държавата“ Платон отнася онова, което може да приема у себе си, както равното, така и неравното, към границата (предела): Платон (1994: 22 – 3) и отношението изобщо (Id. 313), т.е. към границата като вид отношение.
43. Праксеологически отново свързано с намаляващата възвращаемост изобщо, както и с някои нейни частни прояви – като в икономииите от мащаба (срв. фон Мизес, 1998: 367; в тази връзка може да бъде поставен въпросът дали една плуралистична онтология – като на Ръсел примерно, има отношение с идеала на икономиката на свършената конкуренция, докато една монистична, като на Хегел, би имала по-тесни отношения с монопола).
44. Типично за мирогледа на Гьоте, вж. Свасян (2001: 161 – 2).
45. Противно на нерешеността у Сартр за диалектиката в природата (което за него е извъннаучна хипотеза), изглежда, че няма пречка да се постанови и теза, според която диалектика има само в „природата“, но не и в мисленето (Сартр, 2004: 26 – 41; 320; 340 – 1). Типологически възможни са още три комбинации – известните с диалектика и в света, и в мисленето (в немския идеализъм), празната, незаета традиционно такава, според която диалектика има само в мисленето, но не и в природата, както и атаката срещу диалектиката и в двата региона (срв. Попър, 1963 библ.).
46. Фикциите нито са нереални, нито са произволни (Ръсел, 1919: 169 – 72), те са символи, които съществуват по различен начин от не-фикциите.
47. За Прокъл (1993: 84 – 6; 14 – 7) числата са богове, еманирани от свръхчисловото Единно – и така са динамични, което е друг начин да се акцентира върху тяхната фикционалност, построяемост.
48. Според Сайдър (2007: 2) е погрешно да се твърди, че свойствата на отделни обекти са свойства и на един голям, съществуващ като такъв, свят. Но ако това

- е така (предвид аргументите му), то е погрешно да се твърди и че освен свойствата или частите си още съществува и един малък, но един и единен обект.
49. Уайтхед (1978: 168; 208 – 11).
50. Съществено е прокарването на различието между собствени и несобствени части за степените на нихилизъм. Най-радикалният мереологически такъв твърди не просто че няма части (собствени), но че няма и цели неща, които да са „съставени“ от части. Собствените части са такива, че когато нещо е част от второ нещо, то първото нещо не е част от трето, нито второто нещо е такова (Варци 2014 библ.).
51. Както отбелязва Ръсел (1919: 75), е погрешно да се мисли, че комплексните числа с имагинерна част $= 0$ са същото като реалните числа (защото те принадлежат към различни типове). Това означава, че нулата не е „нищо“ или липса, а е обект с дефинирани операции – като всички други (не с липсващи, просто отсъстващи операции). Оттук – причината да не може да се дели на нула, не е, че няма делене в случая, а обратно – че смисълът например на това да няма определеност на операцията „ $n=5/0$ “, е, че не може да има число „ n “=“ $(0*n)=5$ “. Т.е. умножението по нула не че „унищожава“ другия множител като липсващ обект, а го позиционира като обект без свойства (дефинира го като недефиниран и недефинируем), като неопределен, тъй като всяко число, умножено по нула, дава неопределеност, не „нищо“, и не би било коректно да се твърди, че всичките тези неопределености са еднакви помежду си, тъй като поради липсата на свойства получените резултати не биха могли да бъдат еднакви, нито нееднакви (без това да означава, че те изобщо „не съществуват“). По същия начин: „...естествено е (но погрешно) да се отъждествяват дробни, чиито знаменатели са единици, с цели(-те) числа“ (Id. 75 – 6). Всички тези резултати не са „неща“, най-малкото пък „цели (неща)“, а са само не докрай дефинирани процеси, които изглеждат като, имат видимостта на статуква (поради фикционалния си характер на съществуване без реалност). С други думи, „5“ не е равно на „5/1“, защото неделенето не е същото като деленето на единица, т.е. различни процеси, операции няма как да доведат до еднакъв резултат, статукво.
52. Разграничението на Д. Луис (1969: 45 – 6) между координирано и некоординирано равновесие показва, че не е нужна пълна конвенционалност, за да има (за да се появи) фикция.
53. Ведно с каузалността, неделима от онтотеологията (Прокъл, 1993: 60), където всяко цяло едновременно с това е съществуващо, но не всяко съществуващо е цяло.
54. И за необходимостта той да бъде заменен от един, да се нарече така – „мереологически атомизъм“, според който не само няма цели и части, но и няма прости неща, в смисъл че простите неща не са статуква, а са процеси, пресичането на които дава статуква (както при определянето на точката като пресичане на линии), процесите са актуализирания на подреждания, на редове.
55. За дефиниция на понятието число – Ръсел (1919: 11 – 9).
56. Особено важно тук е, че поради несигурността на външната среда (променящите се предпочитания на контрагентите, произтичащи от обвърза-

ността им с времето и действията), нито цените на закупените суровини, нито редът на изписването им от складовете и съответно – на начисляване в себестойността на продукцията, задължително имат пропорционално отношение към цената на крайния продукт (Фон Мизес, 1998: 336 – 47).

57. Хусерл (1928: 21).

58. „Не е така, че да имаме тоновете наведнъж, и ние не чуваме мелодията благодарение на обстоятелството, че при последния тон по-ранните (продължават да) звучат след него (го следхождат), ами тоновете образуват едно последователно единство, с (едно) общо действие – на формата за (на) схващане (възприемане). Естествено, тази (последната, същата) се завършва (се случва напълно) едва с последния тон.“ (Id. 17).

59. „Докато едно движение се възприема, се случва момент за момента – едно „като-сега-схващане“, вътре се конституира сега актуалната фаза на самото движение. Но това „схващане сега“ същевременно е ядрото на една опашка на комета на ретенции, към които са отнесени по-ранните „точки сега“ в движението. Когато обаче не се случва повече никакво възприятие, вече не виждаме (и) никакво движение или когато става дума за някаква (една) мелодия – щом мелодията е просвирена, то към последната фаза не се присъединява никаква нова фаза на възприятие, а една проста (гола) фаза на (от) свеж спомен, към тази (фаза) обаче – още една и т.н.“ (ibid. 25).

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Aristotle (1981). *Physics*. Works in 4 volumes, Ac. Of. Sc. Of the USSR, tr. By V. P. Karpov. Moscow: Mysl' Publ. House. [Аристотель. *Физика*. Соч. В 4-х т-х АН СССР, т. 3) – Пер. В. П. Карпова. Москва: Мысль, 1981]
- Avicenna. (1907). *Metaphysik*. Üb. u. erl. v. M. Horten, Halle a. S./New York V. v. R. Haupt.
- Cohen, H. (1904). *Ethik des reinen Willens*. Hsg. v. Bruno Cassirer, Berlin.
- Epstein, M. N. (2001). *Philosophy of the Possible*. Sankt-Peterburg: Aletheia Publ. House [Эпштейн, М. Н. (2001). *Философия возможно-го*. Санкт-Петербург: Алетейя].
- Heidegger, M. (1967). *Sein und Zeit* (1927) – Elfte, unveränderte Auflage. Max Niemeyer Verlag.
- Husserl, E. (1928). *Vorlesungen zur Phänomenologie des inneren Zeitbewusstseins* {1905} – Sonderdruck aus: “Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung” Bd. IX (hg. v. E. Husserl, Freiburg i. Br.), Hg. v. M. Heidegger: Fr. i. Br. Halle a. d. S.
- Kampitz, P. (2003). Between Gossip and Silence. Heidegger and Wittgenstein on Ethics – *Disputatio philosophica: International journal on philosophy and religion*. Vol.5, No.1/November 2003.
- Kuiper, J. J. C. (2004). *Ideas and Explorations. Brouwer's Road to Intuitionism*. the Netherlands Organization for Scientific Research

- (NWO), PhD Thesis, Faculty of Philosophy Utrecht University <manuscript Copyright>.
- Lazarov, A. A. (2017). *Temporal mereology. Whitehead's epochal theory of time as an extension of mereology* – (M.Sc. “Logic and Algorithms”, St. Kliment Ohridski, Faculty of Mathematics and Computer Science, Department of Mathematical Logic).
- Lewis, D. K. (1969). *Convention. A Philosophical Study*. Blackwell.
- Lewis, D. K. (1976). The Paradoxes of Time Travel. *American Philosophical Quarterly*, by North American Philosophical Publications, April 1976, pp. 145 – 152.
- Lewis, D. K. (1986). *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Blackwell.
- MacDonald, J.F. (1993). Russell, Wittgenstein and the problem of the rhinoceros. *Southern Journal of Philosophy*, 31 (4): 409 – 424.
- Milkov, N. (2013). The Joint Philosophical Program of Russell and Wittgenstein and Its Demise. *Nordic Wittgenstein Review* 2/2013, pp. 81 – 106.
- McTaggart, J. E. (1908). The Unreality of Time. *Mind: A Quarterly Review of Psychology and Philosophy*, 17: 456 – 473.
- Mises, L. v. (1988). *Human Action. A Treatise on Economics* (1949) – L. v. Mises Institute Auburn, Alabama (the Scholar's Edition).
- Plato. (1990). Completed Works in 4 volumes, v. 2/1993 – The Republic). Moscow: Myslj Publ. House [Платон. (1994). Собрание сочинений в 4-х томах. Москва: Мысль, Т.3 1994 („Държавата“).]
- Popper, K. (1962). What is Dialectic? In: *Conjectures and Refutations* (pp. 312 – 335). London: Routledge and Kegan Paul.
- Proclus (Diadochus). (1993). *The Elements of Theology* – (ed. By A. A. Taho-Godi). Moscow: Progress Publ. House. [Прокл. (1993). *Первоосновы теологии* (Сост. А.-А. Т. Годи), Москва: Прогресс].
- Russell, B. (1905). On Denoting. *Mind*. New Series, Vol. 14, No. 56, Oct./1905, pp. 479 – 493.
- Russell, B. (1917). *Mysticism and Logic and Other Essays*. London: G. Allen & Unwin Ltd. Ruskin House Museum Str., 2nd ed.
- Russell, B. (1919). *Introduction to Mathematical Philosophy*. London: G. Allen and Unwin.
- Sartre, J.-P. (2004). *Critique of Dialectical Reason*, Vol. 1 (Theory of Practical Ensembles) (1960) (Tr. by Alan Sheridan-Smith, Edited by Jonathan Ree, Foreword by Fredric Jameson. Translation Copy Right, New Left Books 1976, Corrected edition first published by Verso in 1991, based on the revised French edition of 1985.) London – New York.
- Sider, Th. (2007). Against Monism. *Analysis*, 67:1 – 7/2007.
- Soames, S. (2003a). *Philosophical Analysis in the Twentieth Century*, Vol. I. (The Dawn of Analysis), Princeton University Press.

- Soames, S. (2010). *Philosophy of language*. Princeton: Princeton University Press, Princeton Foundations of Contemporary Philosophy.
- Svasyan, K. A. (2001). *Goethe's Philosophical World-View*. Moscow: Evidentis Publ. House, Moscow. [Свасьян, К. А. (2001). *Философское мировоззрение Гёте*. Москва: Evidentis]
- Tallant, J. (2014). Against Mereological Nihilism, *Syntese*, Vol. 191, Issue 7, pp 1511 – 1527, May 2014.
- Varzi, A. (2014). Appendix. Formal Theories of Parthood – in: Claudio Calosi and Pierluigi Graziani (eds.), *Mereology and the Sciences*, Berlin: Springer, pp. 359 – 370.
- Vlăduțescu, Șt. (2014). Communication of Silence at Martin Heidegger: Sygetics – Logics of Thinking Silence. *International Letters of Social and Humanistic Sciences*. Switzerland: SciPress Ltd., Vol. 17, pp 49 – 54.
- Whitehead, A. N. (1978). *Process and Reality. An Essay in Cosmology* (1929). The Free Press – A Division of Macmillan Publishing Co., Inc., N.Y. Copyright by The Free Press.
- Wittgenstein, L. (1999). *Philosophical Investigations* (1953), 2nd Edition 1958, tr. By G. E. M. Anscombe. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (Reprinted).

ON OBJECTS OF TIME-CONSCIOUSNESS

Abstract. Based on the presupposition of conceiving abstract entities as never-ending results of construction, the present article aims at developing a view of truth that is focused on degrees of probability. They are defined as series of moving relations between similarities and differences, i.e. as time-dependent. Time itself is analyzed through the usual concepts for modal categories, from where certain critiques of linear re-presentations concerning the flow of consciousness within the framework of past, present and future seem relevant. A case is made in favor of simple ontological objects and their respective grasping as simple ideas, that helps to contribute towards some perspectives for nominalistic explanation of s.c. “negative facts” which challenges the „before”-vs.-“after dichotomy” pertaining to time-consciousness with a final hint that it seems appropriate to think the future not as something actual, but as something that has already (albeit “only” in a virtual manner) somehow “happened” (now being a “past-as-future”).

✉ **Mr. Kosta Bentchev, PhD Student**

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: kbentchev@gmail.com